

Т. Ю. Мельник,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів та цифрової економіки,
Державний університет "Житомирська Політехніка"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1743-0264>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.4.77

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У ФОРМУВАННІ СПРИЯТЛИВОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

T. Melnyk,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Finance and Digital Economics, Zhytomyr Polytechnic State University

THE ROLE OF STATE REGULATION IN CREATING A FAVORABLE ENVIRONMENT
FOR SUSTAINABLE ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN UKRAINE

Щоденні виклики, з якими зіштовхуються суб'єкти бізнесу, мають вагомий вплив на ефективність їхньої роботи та потребують додаткових ресурсів для вирішення актуальних проблем. У статті обґрунтовано, що саме держава є центральним суб'єктом економічних відносин, який володіє найширшими компетенціями і можливостями для створення сприятливого бізнес-середовища, особливо в умовах воєнного стану. У цьому контексті досліджено ключові державні програми підтримки бізнесу, що реалізуються в межах політики "Зроблено в Україні", запровадженої у 2024 році, за основними напрямками: інвестиції в реальний сектор економіки, підтримка мікро- та малого бізнесу, стимулювання несировинного експорту та підвищення попиту на українські товари. Наведено результати впровадження цих програм станом на кінець поточного року, які підтверджують їхню ефективність як потужних інструментів сприяння розвитку підприємництва в Україні. Разом із тим, розглянуто наслідки підвищення податкового навантаження, яке ускладнило ведення бізнесу та підкреслило непрогнозованість регуляторного середовища.

На основі проведеного аналізу ефективності державних програм підтримки та інших заходів державного регулювання підприємництва визначено ключові напрями вдосконалення державної політики. Реалізація запропонованих заходів сприятиме створенню сприятливих умов для сталого розвитку бізнесу, підвищення конкурентоспроможності підприємництва та відновлення економіки України в післявоєнний період.

The daily challenges faced by business entities in Ukraine are caused by both internal economic factors and the impact of external circumstances, which significantly affect the efficiency of their work. These challenges require the allocation of additional resources to address pressing issues and stabilize business operations. The article substantiates that the state serves as the central actor in economic relations, possessing the broadest competencies and capabilities for creating a favorable

business environment, especially under martial law. In this context, the study examines key state business support programs implemented under the "Made in Ukraine" policy introduced in 2024. Particular attention is given to analyzing major areas, including investments in the real sector of the economy, support for micro- and small businesses, stimulation of non-resource exports, and increased demand for domestic goods. The results of the implementation of these programs as of the end of this year are presented, which confirm their effectiveness as powerful tools for supporting entrepreneurship development, in particular through creating new jobs, stimulating production and attracting investment.

At the same time, the article highlights the main challenges accompanying the implementation of these programs, such as increased tax burdens, which have complicated business operations, worsened the business climate, and underscored the unpredictability of the regulatory environment. The impact of these changes on the competitiveness of enterprises and their development prospects is also analyzed.

Based on the analysis of the effectiveness of state support programs and other measures of state regulation of entrepreneurship, the key areas for improving state policy are identified. These include the need to reduce the administrative and tax burden, expand financial instruments to support businesses, improve the regulatory environment, and ensure stability and transparency in government decision-making. The implementation of these measures will help create favorable conditions for sustainable business development, increase the competitiveness of entrepreneurship and restore Ukraine's economy in the post-war period.

Ключові слова: державне регулювання, підприємницька діяльність, державна допомога, державні програми підтримки бізнесу, сприятливе бізнес-середовище, сталий розвиток.

Key words: state regulation, entrepreneurial activity, state assistance, state business support programs, favorable business environment, sustainable development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Війна в Україні має багатогранний вплив на бізнес-середовище, викликаючи суттєві зміни в економічних, соціальних, екологічних і структурних аспектах ведення бізнесу. Водночас розвиток підприємництва відіграє ключову роль у підтримці економіки країни, забезпечуючи зростання обсягів виробництва товарів і послуг, створення нових робочих місць, збільшення податкових надходжень, підтримку Збройних сил України та стабілізацію економічної ситуації в цілому. У цих умовах пріоритетом державного регулювання має стати створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва навіть у період воєнного стану.

Саме держава є суб'єктом економічних відносин, компетенції та можливості якої щодо створення сприятливого бізнес-клімату для започаткування і здійснення підприємницької діяльності є найширшими. Програми, запроваджені урядом відіграють ключову роль у забезпеченні стабільності бізнесу під час війни, підтримуючи підприємців через фінансову допомогу, стимулювання попиту на вітчизняну продукцію, інформаційно-консультативну підтримку, відновлення інфраструк-

тури та створення умов для зростання. Ці заходи сприяють не лише виживанню бізнесу, а й формують основу для економічного відновлення України у післявоєнний період.

З огляду на значущість розвитку підприємництва для стабілізації економічної ситуації під час кризових станів, державна підтримка повинна залишатися пріоритетом у роботі уряду та регуляторних органів. Розробка та впровадження ефективних програм підтримки бізнесу може сприяти збільшенню конкурентоспроможності економіки та забезпечити її сталий розвиток у майбутньому. В той же час, через зміни нормативно-правової бази, в оподаткуванні, системі бронювання працівників, зовнішньоекономічній діяльності, безсистемність та відсутність ґрунтовних економічних розрахунків для прийняття управлінських рішень, зусилля з державного регулювання можуть не забезпечувати належного ефекту та ускладнювати роботу господарюючих суб'єктів.

У зв'язку з цим актуальним є дослідження державних програм підтримки та інших інструментів регулювання підприємництва, які були запроваджені протягом останніх років. Це дозволить оцінити їхню ефективність у забезпеченні здорової конкуренції, формуванні сприятливого бізнес-клімату та обґрунтувати напрями раціоналізації державної політики.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Роль держави у розвитку підприємництва в умовах війни є надзвичайно важливою, оскільки саме вона формує інструменти та впроваджує заходи, які впливають на формування сприятливого середовища для ведення бізнесу. Питання державної підтримки суб'єктів підприємництва стали предметом досліджень таких науковців, як В.В. Доля та А.С. Дорогань [5], Я.В. Петруненко [13], С.М. Пилипенко, У.Я. Грудзевич, О.М. Адамовський [14], Т.В. Черничко та Г.В. Михайляк [22]. У їхніх роботах проаналізовано ключові державні програми підтримки бізнесу, зокрема "Доступні кредити 5-7-9%", "єРобота", "єДопомога", "Релокація підприємств", а також міжнародні ініціативи, такі як EU4Business: відновлення, конкурентоспроможність та інтернаціоналізація мікро-, малих та середніх підприємств".

К.А. Возняковська та М.П. Баряхтар розкривають роль державної підтримки бізнесу у забезпеченні фінансової стабільності економіки, а також надають характеристику її переваг, проблемних питань та стратегічних напрямків розвитку [3]. С.Л. Трохимішин та О.Г. Булуй досліджують інструменти державної підтримки бізнесу та обґрунтовують стратегії розвитку підприємництва на рівні територіальних громад [18]. Н.Г. Виговська, С.Ф. Легенчук та О.В. Цисар проводять аналіз ефективності, переваг і проблем реалізації програм державної фінансової підтримки малого бізнесу, а також визначають шляхи подолання наявних бар'єрів [2].

У більшості наукових робіт підкреслюється необхідність подальшого спрощення умов ведення бізнесу на законодавчому рівні, а також, у перспективі післявоєнного періоду, вдосконалення механізмів ціноутворення, оподаткування, відновлення та розвитку ключових соціально значущих галузей економіки.

Враховуючи, що протягом 2024 року уряд України запровадив низку нових ініціатив, спрямованих на підтримку та регулювання підприємницької діяльності, виникає потреба в подальшому науковому аналізі сутності, ефективності та впливу цих заходів на формування сприятливого середовища для сталого розвитку бізнесу.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз ефективності окремих державних програм підтримки та інструментів регулювання підприємництва, запроваджених в Україні під час повномасштабної війни, оцінка їх впливу на стабілізацію бізнес-середовища та економічне відновлення, а також визначення ключових напрямків вдосконалення регуляторної політики для забезпечення сталого розвитку підприємництва в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Функціонування та розвиток підприємництва під час економічної кризи можливі лише за умови раціональної державної регуляторної політики та ефективного використання ринкових механізмів. Більшість із розроблених та реалізованих українським урядом на початку повномасштабного вторгнення антикризових заходів

мали тимчасовий характер (податкові пільги, скасування перевірок та ін.), адже основна їх мета була виведення суб'єктів підприємництва із шокового стану, відновлення активності. В той же час, за своїми масштабами криза підприємництва під час війни є системною, за швидкістю поширення являє собою глобальну ланцюгову реакцію, і для подолання її наслідків необхідна систематична та різновекторна (фінансова, інформаційна, консультативна, регуляторна, кадрова, інфраструктурна та ін.) підтримка з боку держави.

Одним із кроків на шляху до створення сприятливого середовища для підтримки розвитку підприємництва стало запровадження на початку 2024 року державної політики "Зроблено в Україні". Ця ініціатива спрямована на залучення інвестицій для підтримки українських виробників, розвиток виробництва продукції з високою доданою вартістю, а також стимулювання попиту на українські товари [4]. Політика "Зроблено в Україні" об'єднала як інструменти підтримки бізнесу, які були запроваджені ще у 2022 році, так і нові програми підтримки вітчизняних суб'єктів підприємництва (Табл. 1).

Таким чином, український уряд активно працює над розробкою та впровадженням різноманітних програм, направлених на створення сприятливого середовища для функціонування суб'єктів бізнесу в умовах воєнного стану. Політика "Зроблено в Україні" покликана створити умови для конкурентоспроможності вітчизняної продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, сприяючи тим самим економічному відновленню країни та забезпеченню сталого розвитку підприємництва. Основна увага при розробці програм у 2024 році була сконцентрована на трьох ключових напрямках для збільшення частки переробної промисловості у ВВП: розвиток виробництва, залучення інвестицій у реальний сектор, сприяння несировинному експорту.

Більшість програм, направлених на фінансову підтримку суб'єктів підприємництва (грантова програма "єРобота", кредитна програма "Доступні кредити 5-7-9%") були запроваджені ще на початку повномасштабного вторгнення, але протягом останніх років уряд оновлював їх умови та додавав нові інструменти з врахуванням економічної ситуації та потреб бізнесу. Так, в жовтні 2024 року було розширено можливості для бізнесу — гранти для переробних підприємств стали доступні для суб'єктів господарювання із зони активних бойових дій та виробників поліграфічної продукції. Крім того, була зменшена до 5 кількість робочих місць, яку зобов'язаний створити грантер незалежно від розміру гранту. У 2024 році уряд також скоригував умови програми "Доступні кредити 5-7-9%" сфокусувавши її на інвестиційні цілі та розвиток переробної промисловості. Як наслідок, протягом 2024 року частка таких кредитів зросла вдвічі — до 46%. А у прифронтових областях обсяг інвестиційних кредитів збільшився із 3 млрд до 25 млрд грн Також з'явилася можливість за кредитні кошти купувати енергетичне обладнання [11].

Ще одним важливим фінансовим інструментом для підтримки розвитку мікро-, малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни став запуск у грудні 2023 року нової державної програми "Доступний факторинг", яка була розроблена в рамках про-

Таблиця 1. Характеристика програм підтримки бізнесу в межах державної політики "Зроблено в Україні"

<i>Програма</i>	<i>Суть</i>	<i>Термін дії</i>
Програми інвестицій в реальний сектор економіки – реалізуються через доступ до грантів, довгих дешевих коштів, промислової інфраструктури та економічних стимулів		
<i>Доступні кредити 5-7-9%</i>	Можливість отримати пільговий кредит до 150 млн грн на строк до 10 років для підприємств за сприяння держави через механізм компенсації відсоткової ставки.	Початок – лютий 2020 року; діє в 2025 році
<i>Гранти для переробних підприємств</i>	Можливість отримати гранти до 8 млн грн від держави на інвестиційні потреби для підприємств переробної промисловості. Діє в межах грантової програми «Робота».	Початок – липень 2022 року; діє в 2025 році
<i>Індустріальні парки</i>	Програма передбачає фінансування до 150 млн грн для забезпечення будівництва необхідної інфраструктури Індустріальних парків. Кошти надаються на безповоротній основі, покриваючи до 50% кошторисної вартості робіт (для деокупованих територій – 80% вартості).	Початок – липень 2024 року; діє в 2025 році
<i>Підтримка проектів зі значними інвестиціями</i>	Програма надання державної підтримки у розмірі до 30% обсягу значних інвестиційних проектів вартістю від 12 млн євро, тривалістю реалізації до 5 років. У 2024 році уряд заклав в бюджет на підтримку таких інвесторів 3 млрд грн	Початок – березень 2024 року; діє в 2025 році
<i>Страхування прямих інвестицій в Україну від воєнних та політичних ризиків</i>	Цим продуктом Експортно-кредитне агентство (ЕКА) України запровадило захист для прямої інвестиції та дивідендів інвестора від воєнних і політичних ризиків задля забезпечення стрімкого відновлення та розвитку економіки України.	Початок – травень 2024 року; діє в 2025 році
Програми підтримки мікро- і малого бізнесу – фінансова і консультативна допомога від держави для відкриття і розвитку власної справи		
<i>Гранти на "Власну Справу"</i>	Можливість отримати мікрогранти від 50 до 250 тис грн на старт власної справи, за умови створення 1-2 робочих місць. Частина урядової програми «Робота».	Початок – липень 2022 року; діє в 2025 році
<i>Грантова програма "Власна справа" для Ветеранів</i>	Можливість отримати гранти від 250 тис грн до 1 млн грн на організацію власного бізнесу для ветеранів та другого з подружжя. Діє в межах урядової грантової програми «Робота».	Початок – липень 2022 року; діє в 2025 році
<i>Грантова програма "Створюю"</i>	Грантова програма для жінок-підприємців, які ведуть бізнес у сфері виробництва і переробки. Максимальний розмір фінансової підтримки на одну учасницю становить 15000 дол США, загальний бюджет програми 1000000 дол США.	Початок квітень 2024 року; продовжена на 2025 рік
Програми збільшення несировинного експорту і програми підтримки експортерів		
<i>Кредитна програма доступного фінансування для експортерів</i>	Програма передбачає страхування кредитів під експортні контракти в національній або іноземній валюті на суму до 20 млн грн терміном до п'яти років. Цією програмою ЕКА полегшує українським експортерам доступ до експортних кредитів за спрощеною процедурою та надає захист банкам від ризику непогашення кредиту експортером.	Початок – червень 2022 року; діє в 2025 році
<i>Міжнародна платформа "NAZOVNI"</i>	Цифровий сервіс Міністерства закордонних справ для координації зусиль експортерів і дипломатичних установ України за кордоном у понад 120 країнах світу.	Початок – вересень 2024 року; діє в 2025 році
Програми стимулювання попиту на українські товари з боку держави, приватного сектору і громадян		
<i>Компенсація 25% вартості с/г техніки</i>	Аграрії можуть отримати 25% компенсації вартості придбаної сільгосптехніки 44 українських виробників.	Початок – березень 2024 року; діє в 2025 році
<i>Компенсація 15% вартості техніки</i>	Покупці виробленої в Україні техніки та електрообладнання матимуть змогу отримати компенсацію в розмірі 15% вартості без ПДВ.	Початок – вересень 2024 року; діє в 2025 році
<i>Локалізація</i>	При закупівлях через тендерні процедури міського транспорту, комунальної техніки, залізничного транспорту і продукції енергетичного машинобудування вимагається не менше 20% української складової.	Початок – серпень 2022 року; діє в 2025 році
<i>Шкільний автобус</i>	Громади отримують субвенцію від держави для придбання українських шкільних автобусів на умовах співфінансування. Програма виконує соціальну функцію та водночас стимулює машинобудування.	Початок – 2023 рік; діє в 2025 році
<i>Національний кешбек</i>	Можливість українцям отримувати компенсацію 10% вартості куплених ними українських товарів (але не більше 3 тис. грн на місяць). Програма формує додатковий попит на українські товари.	Початок – вересень 2024 року; діє в 2025 році
<i>«Оселя»</i>	Програма доступного іпотечного кредитування передбачає надання пільгових кредитів для військовослужбовців та силовиків, медичних, педагогічних та науково-педагогічних працівників під 3% річних. Для інших громадян – під 7%.	Початок – жовтень 2022 року; діє в 2025 році

Джерело: складено на основі [4; 7; 9; 10; 11; 19; 20].

грами "Доступні кредити 5-7-9%". Факторинг — це фінансова операція, що дозволяє підприємствам отримати негайний доступ до грошових коштів та відновити свою ліквідність для виробництва нових товарів. У межах програми "Доступний факторинг" підприємство за відповідний відсоток поступається факторинговій компанії своїм правом вимоги до покупця за неоплачені товари і послуги. Завдяки цій програмі підприємства мають змогу покрити щоденні

витрати, знизити ризик "неплатежів" з боку контрагентів та покращити стійкість всього ланцюга поставання товарів [6].

Запроваджені урядом програми є потужним інструментом сприяння розвитку підприємництва в Україні, про що свідчать їх результати.

Так, в підприємництво через гранти за урядовим проектом «Робота» держава станом на кінець 2024 року інвестувала понад 11 млрд грн (Табл. 2).

Таблиця 2. Результати урядового проєкту «Робота на кінець 2024 р.

Назва грантової програми	Кількість виданих грантів	Сума виданих грантів
Грантова програма "Власна Справа"	21564	5,1 млрд грн
Гранти для переробних підприємств	878	4,4 млрд грн
Гранти на садівництво та розвиток тепличного господарства	249	1,2 млрд грн
Грантова програма "Власна Справа" для Ветеранів	1123	525 млн грн

Джерело: складено на основі [7].

Це інвестиції в тисячі нових компаній, в розвиток та масштабування підприємств різних галузей, в створення понад 60 тисяч робочих місць. Завдяки грантам підприємці працюють, зростають, виходять на нові ринки, зміцнюють економіку країни. За цей час грантери вже повернули через податки і збори 60% інвестованих коштів, сплативши до бюджету майже 7 млрд грн [7].

За час дії воєнного стану за програмою "Доступні кредити 5-7-9%" в Україні видано 60317 кредитів на 237,5 млрд грн (у тому числі банками державного сектору — 45332 кредити на 121,9 млрд грн), з яких станом на 9 вересня 2024 року [10]:

- 24,6 млрд грн — на інвестиційні цілі;
- 63,7 млрд грн — на фінансування оборотного капіталу;
- 39,62 млрд грн — кредити для сільськогосподарських товаровиробників;
- 20,81 млрд грн — на переробку сільськогосподарської продукції;
- 57,56 млрд грн — на антивоєнні цілі;
- 17,45 млрд грн — кредитування в зоні високого воєнного ризику.

Залучати інвестиції в українську економіку допомагає програма стимулювання індустріальних парків. Міністерство економіки України створює сприятливі умови для розвитку індустріальних парків, які є складовою державної політики "Зроблено в Україні" в її інвестиційній компоненті. У 2024 році прийнято рішення про виділення 15 індустріальним паркам державної підтримки на суму понад 1,128 млрд грн. Станом на кінець 2024 року 13 з 15 заявників вже отримали кошти в розмірі 925,05 млн грн, а ще два індустріальні парки отримують фінансування на початку 2025 року. Головним індикатором успішності індустріальних парків у 2024 році є те, що на їх території вже працює або незабаром працюватиме близько 25 підприємств переробної промисловості у галузях агропереробки, деревообробки, машинобудування та інших [9].

Важливою передумовою залучення інвестицій у повоєнне відновлення України є створення системи страхування воєнно-політичних ризиків. У 2024 році Експортно-кредитним агентством було запроваджено два продукти для захисту від воєнних ризиків інвесторів, які вкладають кошти у створення експортної інфраструктури або виробництв, продукція яких у майбутньому буде експортуватися: страхування прямих інвестицій та страхування інвестиційних кредитів банків. Першим можуть скористатися безпосередньо інвестори, які мають частку не менше 10% у корпоративних правах та-

кого підприємства, другим — банки, які видають для цього інвестиційний кредит [4].

Погоджуємося з науковцями, які позитивно оцінюють кроки уряду щодо запровадження страхування воєнних ризиків, вважають, що таке страхування в Україні треба було запроваджувати відразу після початку війни у 2014 році або принаймні разом зі створенням ЕКА у 2018 році. Відсутність страхування інвестицій, в тому числі від політичних і воєнних ризиків, не сприяло залученню приватних інвестицій як іноземних, так і внутрішніх [15].

Ключовими результатами реалізації програми "Компенсація 25% вартості с/г техніки" для аграріїв у 2024 році були наступні [8]:

- 3419 сільгосппідприємств оновили технічний парк;
- придбано 5311 одиниць техніки на суму понад 4,2 млрд грн;
- виплачено майже 877 млн грн компенсацій;
- у каталозі техніки — 11745 найменувань від 138 виробників;
- створено близько 1000 нових робочих місць.

За програмою "Компенсація 15% вартості техніки" компенсовано понад 10 млн грн через 23 уповноважені банки; включено 138 видів техніки від 14 виробників.

Перспективами на 2025 рік є збереження умов компенсації: 25% для сільгосптехніки та 15% для іншої техніки і обладнання українського виробництва; розширення переліку техніки та виробників [8].

Програма "Шкільний автобус" дозволила громадам закупити 1000 автобусів за два роки, забезпечивши роботою працівників українських автобусних заводів і понад 200 підрядників [11].

Програма "Національний кешбек" стимулює попит громадян на українські товари. За підрахунками Retail Association of Ukraine, у перші місяці її реалізації продажі певних продуктів зросли у кількості на 9,5%.

Пільгова іпотека «Оселя сприяє зростанню попиту на будівельні матеріали. Виробництво будматеріалів у першому півріччі 2024 року зросло на 37,1%, а частка іпотек на первинному ринку подвоїлась. Програма також сприяє детінізації економіки. У першому півріччі 2024 року забудовники сплатили 1,6 млрд грн податків, що у 2,2 раза більше, ніж за аналогічний період торік [11].

За підсумками 2024 року очікується зростання ВВП України на 4%, із яких 0,64%, або більш як 88 млрд грн, — результат реалізації політики "Зроблено в Україні" [11].

У 2025 році уряд продовжить підтримувати програми політики "Зроблено в Україні", забезпечуючи їхнє фінансування в повному обсязі, щоб стимулювати виробництво товарів із доданою вартістю та розвиток економіки. В державному бюджеті на 2025 рік для розвитку підприємництва в рамках програми "Доступні кредити 5-7-9%" передбачено 18 млрд грн; на гранти для бізнесу — 1,4 млрд грн, а на Фонд розвитку інновацій — 3 млрд грн [1].

Важливим кроком на шляху до створення сприятливого та прогнозованого бізнес-середовища для розвитку МСП є прийняття 30 серпня 2024 року Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансфор-

мації малого і середнього підприємництва (МСП) на період до 2027 року, а також затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024—2027 роки [21]. Стратегія визначає ключові напрями державної політики у сфері МСП, включаючи відновлення зруйнованих підприємств за принципом "build back better". Особлива увага приділяється зеленому переходу, цифровій трансформації, інноваційному розвитку та інклюзивності бізнесу, залучаючи жінок, людей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб і ветеранів.

Нові ініціативи, такі як залучення МСП до публічних закупівель, співпраця з міжнародними мережами (такими як Enterprise Europe Network, Erasmus for Young Entrepreneurs), підтримка інновацій та цифрова трансформація, дозволять українським малим та середнім суб'єктам підприємництва не лише відповідати сучасним тенденціям, але й бути на крок попереду, підвищуючи власну конкурентоспроможність на зовнішніх ринках.

За оцінками Міністерства економіки, реалізація Стратегії призведе до покращення індексу економічної свободи бізнесу щонайменше на 14 пунктів — до 75+ / 100, зростання наукоємності валового внутрішнього продукту до +0,7%, збільшення кількості експортерів до більш ніж 35 тисяч. Очікується також зниження рівня безробіття з 18,3 % до 11% [21].

Враховуючи, що однією з головних проблем, яку виділяють суб'єкти бізнесу є непередбачувані дії з боку держави [17], прийняття та реалізації цілей Стратегії дозволить її мінімізувати та полегшити життя бізнесу.

Суттєвим важелем державного регулювання, що впливає на роботу суб'єктів підприємництва, є податкова політика. Саме в цій сфері дії держави є найбільш стримуючим фактором для розвитку бізнесу. В цьому контексті, необхідно зазначити, що 1 грудня 2024 р. набрав чинності Закон № 4015-IX "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану" [16]. Цей Закон передбачає досить багато змін, які стосуються більшості громадян, малого бізнесу, банківських і фінансових установ. Зокрема, найсуттєвішими змінами для суб'єктів бізнесу є:

- запровадження військового збору для платників єдиного податку III групи у розмірі 1% від доходу;
- запровадження військового збору для ФОП I, II та IV груп у розмірі 10% від мінімальної зарплатні (у 2025 р. передбачено 8000 грн на місяць) [16].

Також Закон передбачає перехід із щоквартальної на щомісячну звітність підприємств та компаній щодо виплат фізичним особам, а також ПДФО, військового збору та ЄСВ.

Даний Закон є критично важливим для фінансування військових витрат країни, адже нові податкові надходження планують використати для збільшення оборонного бюджету. В той же час, суб'єкти бізнесу вкрай критично поставилися до податкових змін, ініційованих урядом. За результатами масштабного опитування українських підприємців від Опендатабот [12], в якому взяло участь 31694 респонденти (які працюють як ФОПи), 27% або ж 8621 опитаних підприємців планують закриття найближчим часом; 2297 або ж 7% планували закритися у 2024 році. Ще 20% або 6324 учасника

зазначили, що планують припинити діяльність у наступному році. Більше половини з тих, хто планує закриття — а саме 62% — прийняли рішення закритися через підвищення податків.

З моменту підписання Закону про введення військового збору для малого та середнього бізнесу на 1 новий ФОП припадає 2 закритих. Так, 24497 підприємців припинили роботу за період з моменту підписання Президентом закону та до 17 грудня. За цей саме період відкрилося у 2,2 рази менше нових справ: 10947. До порівняння, у відповідний період торік на 4 нових ФОПи припадав лише 1, що закривався [12].

Таким чином, замість того, щоб підтримати тих суб'єктів бізнесу, які працюють під час війни, даний Закон ще більше ускладнить життя тим, хто працює "в білу". На нашу думку, будь-якому підвищенню податків для сумлінного бізнесу має передувати результативна боротьба з тінню та оподаткування тієї частини бізнесу, який не платить податки взагалі або використовує схеми для оптимізації. Окрім цього, "ретроспективна" зміна податків також матиме негативні наслідки, адже ще раз підкреслить непрогнозованість бізнес-клімату в Україні.

Окрім зазначених вище змін щодо сплати податків, Законом України про Державний бюджет на 2025 рік повертається обов'язкова сплата ЄСВ, тобто воєнна пільга, яка дозволяла сплачувати ЄСВ добровільно, скасована.

Підвищення податків та відмінна пільг не супроводжується комплексними програмами, які могли б підтримати економіку. Зокрема, не передбачено розширення програм кредитування підприємств; стимулів для бізнесу, що інвестує у власну енергоефективність; податкових стимулів для інноваційних компаній. Таким чином, скоріш за все зміни в податковій сфері в короткостроковій перспективі призведуть до збільшення надходжень до державного бюджету, але в довготерміновій перспективі можуть бути причиною згорання підприємницької ініціативи, переходу у тінь.

В цілому, політика державної підтримки бізнесу хоч і покращується, але потребує подальшого вдосконалення. Головними бар'єрами для суб'єктів підприємництва залишаються непередбачувані дії з боку держави, що можуть погіршити стан бізнесу, корупційні ризики, складність бронювання працівників та ін. Тому, створення сприятливих умов для розвитку сильного та конкурентоспроможного підприємства, зокрема, шляхом забезпечення передбачуваності регуляторного середовища, спрощення та розширення доступу до ринків, капіталу, враховуючи тимчасово обмежені можливості фінансової підтримки та значні виклики, що постали перед країною є вкрай важливим завданням для держави.

Вважаємо, що доцільним є виокремлення наступних ключових напрямків державного регулювання підприємства, подальша робота над якими забезпечить створення сприятливого середовища для сталого розвитку бізнесу в Україні:

1. Покращення регуляторного середовища. Необхідно зменшувати адміністративне навантаження на бізнес, спрощувати процедури ліцензування, звітності та перевірок. Це сприятиме здешевленню вартості ле-

гальної підприємницької діяльності, що, у свою чергу, сприятиме детінізації економіки та зміцненню формальної підприємницької діяльності. Прийнята в 2024 році Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації МСП повинна стати базою для вдосконалення бізнес-клімату для МСП.

2. Розширення програм фінансової підтримки бізнесу, включаючи програми пільгового кредитування, надання грантів, страхування. Наприклад, розширення програми "Доступні кредити 5-7-9%" шляхом надання ще нижчих ставок або відтермінування виплат для підприємств, які працюють у найбільш постраждалих галузях або регіонах; запровадження грантів для релокованих підприємств, бізнесів у сферах інновацій, аграрного сектору та відновлення інфраструктури.

3. Запровадження податкових стимулів для бізнесу, особливо у зонах бойових дій. Це може включати: тимчасове зменшення податкового навантаження для малого та середнього бізнесу у зонах, наближених до фронту; податкові канікули для нових підприємств у галузях з високою доданою вартістю; подальше розширення цифрових інструментів через платформу "Дія" для спрощення звітності, повернення ПДВ та автоматизації перевірок.

4. Забезпечення енергетичної стійкості бізнесу. Надання субсидій для встановлення альтернативних джерел енергії, таких як сонячні панелі та генератори, особливо у прифронтових регіонах. У 2024 році програми підтримки придбання енергетичного обладнання через пільгові кредити вже довели свою ефективність.

5. Подальша підтримка експорту. Розвиток інфраструктури для експорту, як-от запуск платформи "NAZOVNI", яка об'єднує експортерів і дипломатичні установи у понад 120 країнах. Також важливим є розширення програм співфінансування участі підприємств у міжнародних виставках та грантових ініціатив для експортерів; запровадження навчальних ресурсів для підприємств щодо умов виходу на ринки ЄС, США та Азії.

6. Розширення освітніх та консультаційних програм для бізнесу. Підтримка підприємств через: навчальні програми з адаптації бізнесу до нових умов, виходу на зовнішні ринки та управління ризиками; програми психологічної підтримки для власників бізнесу; консультування щодо фінансових, юридичних та інноваційних питань.

7. Удосконалення програм релокації бізнесу. Забезпечення логістичної, фінансової та консультаційної підтримки для підприємств, які переміщуються до безпечних регіонів. Наприклад, розширення фінансування індустріальних парків, які у 2024 році отримали понад 1,1 млрд грн підтримки та стали основою для відновлення промислових підприємств.

8. Розширення програм залучення інвестицій та міжнародної підтримки. Залучення іноземних інвестицій через вже запроваджені програми "Підтримки проєктів зі значними інвестиціями" та "Страхування прямих інвестицій в Україну від воєнних та політичних ризиків", а також ініціювання нових програм для покращення інвестиційного клімату в країні. Продовження співпраці з міжнародними донорами, ЄС, ООН та іншими організаціями, які надають гранти та кредити для відновлення економіки України.

9. Підвищення прозорості та передбачуваності державної політики. Уникнення ретроспективних змін у податковій та інших сферах, які можуть ускладнити планування бізнесу. Стабільна політика є ключовою умовою для залучення інвестицій та підтримки працюючих підприємств.

Таким чином, для ефективнішої підтримки бізнесу станом на початок 2025 року Уряд має сфокусуватися на розширенні фінансових і регуляторних інструментів, вдосконаленні існуючих програм підтримки, залученні інвестицій та створенні стабільного бізнес-клімату з врахуванням викликів сьогодення. Успішна реалізація цих заходів стане основою для стійкого економічного відновлення України у післявоєнний період.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В умовах війни розвиток підприємництва в Україні відіграє критичну роль у забезпеченні економічної стійкості, створенні робочих місць та наповненні бюджету. Аналіз державних програм підтримки, запроваджених у цей період, свідчить про їхню значущість для стабілізації бізнес-середовища та стимулювання економічної активності. Програми пільгового кредитування, грантові ініціативи, підтримка експортерів, страхування інвестицій і створення індустріальних парків стали важливими інструментами у відновленні бізнесу та адаптації до умов воєнного стану.

Водночас дослідження показало, що незважаючи на позитивний ефект багатьох заходів, деякі аспекти регуляторної політики залишаються перешкодою для підприємств. Підвищення податкового навантаження, складність бронювання працівників та непрогнозованість регуляторних змін знижують довіру до бізнес-клімату. Тому для забезпечення сталого розвитку підприємництва необхідно посилити роботу в напрямку спрощення податкової системи, підвищення прозорості рішень уряду та розширення фінансової підтримки підприємств у зонах бойових дій.

Подальший розвиток державних ініціатив, спрямованих на підтримку підприємництва, їх адаптація до потреб бізнесу та вдосконалення регуляторного середовища є основою створення міцного фундаменту для відновлення економіки України в післявоєнний період. Це не лише сприятиме збільшенню конкурентоспроможності українських підприємств, але й забезпечить інтеграцію України у глобальні економічні процеси.

Література:

1. Верховна Рада України прийняла держбюджет на 2025 рік: оборону країни буде забезпечено. Міністерство фінансів України. 2024. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/verkhovna_rada_ukraini_priiniala_derzhbiudzheta_na_2025_rik_oboronu_kraini_bude_zabezpecheno-4897.
2. Виговська Н. Г., Легенчук С. Ф., Цисар О. В. Оцінка державної фінансової підтримки малого бізнесу в Україні. Ефективна економіка. 2024. № 1. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.1.28>.
3. Возняковська К. А., Баряхтар М. П. Державна підтримка бізнесу як пріоритет фінансової стабільності економіки. Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування. 2024. № 1. С. 34—39. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.6>.

4. Державна політика "Зроблено в Україні". URL: <https://madeinukraine.gov.ua/>.

5. Доля В. В., Дорогань А. С. Роль держави у розвитку підприємництва в умовах війни. Актуальні проблеми інноваційної економіки та права. 2024. № 2. С. 48—53. DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2024-2-9>.

6. Доступний факторинг — новий інструмент для підтримки малого бізнесу в умовах війни. Міністерство економіки України. 2024. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/iurii_draganchuk_dostupnii_faktoring_novii_instrument_dlia_pidtrimki_malogo_biznesu_v_umovakh_viini-4338.

7. "єРобота": майже 24 тисячі підприємців отримали від держави гранти на розвиток бізнесу. Міністерство економіки України. 2024. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/81ffe9ca-ba57-4f59-888d-d76085fdf339?lang=uk-UA&title=Robota-Maizhe24-TisiachiPidprintsivOtrimaliVidDerzhaviGrantiNaRozvitokBiznesu>

8. Зроблено в Україні: держава у 2024 році сплатила компенсації за купівлю техніки та обладнання українського виробництва в повному обсязі. Міністерство економіки України. 2024. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/9ebcea44-8225-4dd7-9b5a-8982fbb6b-895?lang=uk-UA&title=ZroblenoVUkraini-Derzhava-U2024-RotsiSplatilaKompensatsiiZaKupivliuTekhnikiTaObladnanniaUkrainskogoVirobnitstvaVPovnomuObsiazi>.

9. Зроблено в Україні: у 2024 році 15 індустріальним паркам виділено 1,1 млрд грн державного стимулювання. Міністерство економіки України. 2024. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/d13006f7-1826-460d-aa8f-d36b7fcc430d?lang=uk-UA&title=ZroblenoVUkraini-U2024-Rotsi15-IndustrialnimParkamVidileno1-1MlrdGrnDerzhavnogoStimuliuvannia>.

10. Мінфін: За час дії воєнного стану підприємці отримали 60317 кредитів на 237,5 млрд грн за програмою "Доступні кредити 5-7-9%". Міністерство фінансів України. 2024. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_chas_dii_voennogo_stanu_pidpriiemtsi_otrimali_60317_kreditiv_na_2375_mlrd_grn_za_programoiu_dostupni_krediti_5-7-9-4780.

11. На 0,64% зросла економіка у 2024 році завдяки програмам політики "Зроблено в Україні". Міністерство економіки України. 2024. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/81095798-f779-4863-966d-0c4973533fd-4?lang=uk-UA&title=ZrosloEkonomikaZavdiakizroblenoVUkraini>.

12. Оpendабот проводить масштабне всеукраїнське опитування підприємців. URL: <https://opendatobot.ua/analytics/fops-tax-pool>.

13. Петруненко Я. В. Актуальні питання державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах війни. Актуальні питання юридичної науки. 2024. № 23. С. 254—266. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2024.23.33>.

14. Пилипенко С.М., Грудзевич У.Я., Адамовський О.М. Розвиток бізнесу в умовах війни в Україні. Науковий погляд: економіка та управління. 2024. № 1 (85). С. 17—22. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2024-85-3>.

15. Приймак І.І., Тимків Н.А. Страхування інвестицій від воєнних ризиків: сутність, необхідність та перспективи розвитку в Україні. Економіка та суспільство. 2024. № 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-18>.

16. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану: Закон України від 10.10.2024 р. № 4015-IX. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4015-20#Text>.

17. Результати дослідження стану бізнесу в Україні в грудні 2024 року. URL: <https://business.dii.gov.ua/analytics/research/rezultaty-doslidzhennia-stanu-biznesu-v-ukraini-v-hrudni-2024-roku>.

18. Трохимішин С.Л., Булуй О.Г. Інструменти підтримки бізнесу в територіальних громадах. Економіка та суспільство. 2024. № 65. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-106>.

19. Україна починає страхувати своїх інвесторів від воєнних та політичних ризиків. Міністерство економіки України. 2024. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=cf65cd05-4b5d-4610-a71c-5829d81-cb6de>.

20. Уряд запускає механізм державної підтримки проєктів із значними інвестиціями. Міністерство економіки України. 2024. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=3fff431f-7a56-41ca-a245-1bf7b-0c3c51a&title=UriadZapuskaMekhanizm>.

21. Уряд схвалив Стратегію розвитку малого та середнього бізнесу до 2027 року та операційний план заходів на 2024-2027 роки. Урядовий портал. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-skhvalyv-stratehiiu-rozvytku-maloho-ta-serednoho-biznesu-do-2027-roku-ta-operatsiinyi-plan-zakhodiv-na-2024-2027-roky>.

22. Черничко Т.В., Михайляк Г.В. Інструменти підтримки розвитку підприємств малого бізнесу. Економіка та суспільство. 2023. № 49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-43>.

References:

1. The official site of Ministry of Finance of Ukraine (2024), "The Verkhovna Rada of Ukraine adopted the state budget for 2025: the country's defense will be ensured", available at: https://mof.gov.ua/uk/news/verkhovna_rada_ukraini_priiniala_derzhbiudzheth_na_2025_rik_oboronu_kraini_bude_zabezpecheno-4897 (Accessed 23 Jan 2025).

2. Vyhovska, N.H., Lehenchuk, S.F. and Tsysar O.V. (2024), "Evaluation of state financial support for small businesses in Ukraine", *Efektivna ekonomika*, vol. 1. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.1.28>.

3. Voznyakovska, K.A. and Baryakhtar, M.P. (2024), "State support for business as a priority for financial stability of the economy", *State and regions. Series: Public management and administration*, vol. 1, pp. 34—39. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.6>.

4. State policy "Made in Ukraine" (2024), available at: <https://madeinukraine.gov.ua/> (Accessed 22 Jan 2025).

5. Dolya, V.V. and Dorohan, A.S. (2024), "The role of the state in development of entrepreneurship in the conditions of war", *Actual problems of innovative economy and law*, vol. 2, pp. 48—53. DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2024-2-9>.

6. The official site of Ministry of Economy of Ukraine (2024), "Accessible factoring — a new tool to support

small businesses during the war", available at: https://www.mof.gov.ua/uk/news/iurii_draganchuk_dostupnii_factoring_novii_instrument_dlja_pidtrimki_malogo_biznesu_v_umovakh_viini-4338 (Accessed 20 Jan 2025).

7. The official site of Ministry of Economy of Ukraine (2024), "eRobota: nearly 24,000 entrepreneurs received government grants for business development", available at: <https://me.gov.ua/News/Detail/81ffe9ca-ba57-4f59-888d-d76085fdf339?lang=uk-UA&title=Robota-Maizhe24-TisiachiPidprintsivOtrimaliVidDerzhavi-GrantiNaRozvitokBiznesu> (Accessed 21 Jan 2025).

8. The official site of Ministry of Economy of Ukraine (2024), "Made in Ukraine: In 2024, the government fully compensated for the purchase of equipment and machinery of ukrainian production", available at: <https://me.gov.ua/News/Detail/9ebcea44-8225-4dd7-9b5a-8982fbb6b-895?lang=uk-UA&title=ZroblenoVUkraini-DerzhavaU2024-RotsiSplatilaKompensatsiiZaKupivliu-TekhnikiTaObladnanniaUkrainskogoVirobnitstva-VPovnomuObsiazi> (Accessed 21 Jan 2025).

9. The official site of Ministry of Economy of Ukraine (2024), "Made in Ukraine: In 2024, 1.1 Billion UAH of State incentives were allocated to 15 industrial parks", available at: <https://me.gov.ua/News/Detail/d13006f7-1826-460d-aa8f-d36b7fcc430d?lang=uk-UA&title=ZroblenoVUkraini-U2024-Rotsi15-IndustrialnimParkamVidileno1-1-MlrdGrnDerzhavnogoStimuliuvannia> (Accessed 22 Jan 2025).

10. The official site of Ministry of Finance of Ukraine (2024), "Ministry of Finance: During the martial law, entrepreneurs received 60317 loans worth UAH 237.5 billion under the program "Affordable Loans 5-7-9%", available at: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_zachas_dii_voiennogo_stanu_pidpriiemtsi_otrimali_60_317_kreditiv_na_2375_mlrd_grn_za_programoiu_dostupni_krediti_5-7-9-4780 (Accessed 22 Jan 2025).

11. The official site of Ministry of Economy of Ukraine (2024), "The Economy grew by 0.64% in 2024 thanks to the "Made in Ukraine" Policy Programs", available at: <https://me.gov.ua/News/Detail/81095798-f779-4863-966d-0c4973533fd4?lang=uk-UA&title=ZrosloEkonomikaZavdiakizroblenoVUkraini> (Accessed 22 Jan 2025).

12. Opendatabot (2024), "Opendatabot conducts a large-scale all-Ukrainian survey of entrepreneurs", available at: <https://opendatabot.ua/analytics/fops-tax-pool> (Accessed 24 Jan 2025).

13. Petrunenko, Ya.V. (2024), "Current issues of state support for small and medium-sized businesses during the war", Current issues of legal science, vol. 23, pp. 254—266. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2024.23.33>.

14. Pylypenko, S.M., Hrudzevych, U.Ya. and Adamovskyi, O.M. (2024), "Business development during the war in Ukraine", Scientific view: economics and management, vol. 1 (85), pp. 17—22. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2024-85-3>.

15. Pryimak, I.I. and Tymkiv, N.A. (2024), "Investment insurance against war risks: essence, necessity, and prospects in Ukraine", Economy and society, vol. 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-18>.

16. Verkhovna Rada of Ukraine (2024), The Law of Ukraine "On amendments to the Tax Code of Ukraine and

other laws of Ukraine to ensure balanced budget revenues during the period of martial law", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4015-20#Text> (Accessed 24 Jan 2025).

17. Diia.Business (2024), "Results of the study on the state of business in Ukraine in December 2024. Diia.-Business", available at: <https://business.diia.gov.ua/analytics/research/rezultaty-doslidzhennia-stanu-biznesu-v-ukraini-v-hrudni-2024-roku> (Accessed 24 Jan 2025).

18. Trokhymyshyn, S.L. and Buluy, O.H. (2024), "Business support tools in territorial communities", Economy and society, vol. 65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-106>.

19. The official site of Ministry of Economy of Ukraine (2024), "Ukraine starts insuring its investors against war and political risks", available at: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=cf65cd05-4b5d-4610-a71c-5829d81cb6de> (Accessed 24 Jan 2025).

20. The official site of Ministry of Economy of Ukraine (2024), "The Government launches a mechanism of state support for projects with significant investments", available at: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=3fff431f-7a56-41ca-a245-1bf7b0c3c51a&title=UriadZapuskaMekhanizm> (Accessed 23 Jan 2025).

21. Government portal (2024), "The Government has approved the Strategy for the development of small and medium-sized businesses until 2027 and the operational action plan for 2024—2027", available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-skhalv-yv-stratehiu-rozvytku-maloho-ta-serednoho-biznesu-do-2027-roku-ta-operatsiyni-plan-zakhodiv-na-2024-2027-roky> (Accessed 24 Jan 2025).

22. Chernychko, T.V. and Mykhaylyak, H.V. (2023), "Tools to support the development of small business enterprises", Economy and society, vol. 49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-43>.

Стаття надійшла до редакції 28.01.2025 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б») Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

e-mail: economy_2008@ukr.net

viber: +38 050 3820663